

הרב הראשי לישראל
Chief Rabbi Of Israel

בס"ד, כ"ו אלול, תשע"א
25 ספטמבר, 2011
שה' - 1097.עא

לכבוד

רבני ישראל וראשי הקהילות
די בכל אתר ואתר

כידוע לכת"ר, באחרונה שבה ועלתה לכותרות סוגיית "שירת נשים" והיאך ינהגו חיילי צה"ל הנדרשים מתוקף תפקידם ומילוי חובתם ליטול חלק באירועים שונים ושבמהלכם שרות נשים.

כיוון שכב' מרן הרב הראשי לישראל הגר"י מצגר שליט"א נדרש רבות לנושא זה, על כן העלה עלי כתב את משאו ההלכתי בנידון. סברנו כי שמא יהיה לכת"ר שימוש בכך הן אם במתן תשובה לשומעי לקחו והן אם בדרשת שבת שובה, בה נהגו רבני ישראל מקדמא דנא לעסוק בענייני דיומא ובכללן בסוגיות אקטואליות העולות ומתעוררות מעת לעת על הפרק בארצנו. על כן אנו שולחים לכב' את פסקו של מרן הרב הראשי לעיונו.

אנו מבקשים בהזדמנות זו לאחל לכת"ר ולב"ב שנה טובה ומבורכת, הצלחה רבה בהנהגת בני קהילתו ויזכה להמשיך ולהאחיב שם שמים, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, אכ"י"ר.

בכבוד רב,

הרב חיים המדינגר
ראש הלשכה

הרב הראשי לישראל
Chief Rabbi Of Israel

קול באשה ערוה

הרב יונה מצגר

נשאלתי אודות מקרה שאירע בזמן האחרון כאשר קבוצת צוערים שהיו בקורס קצינים, נאלצו ליטול חלק באירוע שנערך במסגרת הצבאית ובו שרה זמרת צבאית לפני החיילים. מספר חיילים שומרי מצוות, המקפידים שלא לשמוע קול זמר של אשה, קמו ויצאו מן המקום והביעו את מחאתם על כך שנכפה עליהם לשמוע קול שיר של אשה, דבר אשר אינו הולם את אורח חייהם הדתי. בצה"ל הביעו מורת רוח רבה מכך שצוערים אלו הפרו את כללי המשמעת הנהוגים בצבא, והחליטו שעונשם יהיה סילוק מקורס הקצינים.

בעקבות פרשה זו התעורר שיח ציבורי רחב, ובו נשמעו תגובות רבות בעד ונגד התנהגותם של חיילים אלו. רבים טענו כי על צה"ל לנהוג עם חייליו באופן מתחשב יותר, להביא בחשבון את אורח חייהם הדתי, ולא לכפות עליהם התנהגות הסותרת את אמונתם. לעומתם נשמעו קולות מנוגדים אשר טענו שהחיילים היו צריכים ליישר קו עם החלטת המפקד הממונה עליהם, ולא לעשות דין לעצמם ולפעול לפי הבנתם האישית, שכן עלינו לשמור על "אחדות המחנה".

בין הקולות השוללים את התנהגות החיילים, היו גם **רבנים** מסויימים שטענו כי אמנם מבחינת ההלכה אסור לאדם לשמוע קול שירה של אשה, מכל מקום במצב זה בו היו החיילים נתונים, היה עליהם להישאר במקומם, למען השלום ומניעת מחלוקת בין החיילים. יש רבנים שאף הוסיפו כי מחובתם של החיילים היה להישאר במקומם, למען שמירת האחדות והציות לפקודות מפקדיהם.

במאמר שלפנינו, נבאר את דעת ההלכה בנידון זה של שמיעת קול שירת אשה, ונברר אם קיימים מקרים היוצאים מן הכלל שהותרה בהם שמיעת קול אשה, וכיצד היו החיילים צריכים לנהוג במקרה האמור.

א. מקור וגדר איסור קול באשה ערוה

מקור הדין 'קול באשה ערוה' הוא בגמרא **ברכות** (כד, א) :

"אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב ומראך נאווה".

ופרש"י : "מדמשבח לה קרא בגוה, שמע מינה תאוה היא"

מבואר בגמ', שקול אשה כמוהו כערוה. והטעם שנחשב הוא כערוה, משום שקול שירת האשה ערב, ומביא לידי תאוה והרהור, כמבואר בדברי רש"י.

מכאן למדו הראשונים, שאסור לשמוע קול שירת אשה. וכך נפסק **בשו"ע** (אבן העזר סי' כא ס"א) :

"כריך אדם להתרחק מהנשים מאלד מאלד וכו' ואסור לשמוע קול ערוה".

ונחלקו הפוסקים (עי' **"בית שמואל"** שם סק"ד, ושו"ת **"באר שבע"** בסופו בקונטרס **"באר מים חיים"** (סי' ג) אם איסור זה הוא בכל הנשים, ואף אשה פנויה אסור לשמוע קול שירתה, או אין האיסור נוהג אלא באשה האסורה על השומע. ומכל מקום פנויה שלא טבלה לנידתה הרי היא בכלל ערוה האסורה עליו, ואסור לו לשמוע את קול שירתה (כמבואר ב**"פרי מגדים"** או"ח סי' ע"ה משבצות זהב סק"ב).

אם כן, כיום שאין הפניות טובלות לנידתן, אסור לשמוע קול אשה בוגרת, בין אם היא פנויה ובין אם היא נשואה.

בענין האיסור לשמוע קול ערוה, יש להסתפק אם איסור תורה הוא או איסור דרבנן.

מצד אחד יש לפרש דברי הגמ' שהוא איסור דאורייתא, דכיון שדבר זה עלול להביא לידי הרהור, הרי הוא בכלל הלאו האמור בתורה "לא תקרבו לגלות ערוה", כי אף שמיעת קול אשה היא בכלל קירוב העלול להביא לידי גילוי ערוה, ואסרה התורה קירוב זה אף באופן שלא הגיע כתוצאה ממנו לידי ביאת איסור, שמ"מ עצם העובדה שמכניס עצמו לידי מצב קירוב זה הוא איסור תורה.

ה ר ב ה רא ש י ל י ש ר א ל Chief Rabbi Of Israel

ובאופן אחר יש לפרש דברי הגמ', שאין זה איסור מדין תורה, ואין דבר זה נכלל בלאו 'לא תקרבו לגלות ערוה', ומה שאסור הוא מדרבנן, דכיון שדבר זה עלול לגרום לידי ביאת איסור, אסרו חכמים לעשות כן בתורת סייג וגדר, כדי שלא יבוא לידי איסור ערוה, והשומע קול ערוה עובר על איסור דרבנן.

בעל ה"פרי מגדים" בספרו "שושנת העמקים" (כלל ט) דן בספק זה, וצייד שהוא איסור תורה, ואף זה בכלל הלאו 'לא תקרבו לגלות ערוה'. ונחלקו בכך הפוסקים לדינא; יש הסוברים [דברי "חפץ דרוש" (לד ד"ה עלה), "גן המלך" (סי' ק) שהוא איסור תורה, ולעומתם יש שנקטו [מהריק"ש (בהגהותיו לאו"ח סי' רט"ז), "חיי אדם" (חלק א כלל ד) "נשמת אדם" (סק"א)] שאיסורו הוא רק מדרבנן. המשנה ברורה (סי' עה סק"יז) נקט להלכה כדעה השניה, שאיסור זה אינו בכלל ערוה דאורייתא.

על כל פנים, הדין הוא פשוט להלכה שאסור לשמוע קול שירת אשה, אלא שנחלקו האחרונים אם איסור זה הוא מן התורה או מדרבנן. ומובן אם כן, שאין רשות לכפות על חיילים לעבור על איסור ולשמוע קול שירת אשה.

ב. קול נשים השרות יחדיו בלהקה

יש לעיין האם איסור זה נוהג אף במקום שיש כמה נשים שרות יחד, ואין קול כל אחת מהן נשמע בנפרד, וכבר דנו הפוסקים בשאלה זו.

יסוד הספק בנידון זה, הוא על פי דברי הגמ' ר"ה (כז, א) "תרי קלי לא משתמע" - שני קולות יחד אינם נשמעים בבירור, ולפיכך השומע משנים האומרים דבר אחד אינו יוצא ידי חובתו, שלא שמע הדבר כראוי. על פי זה דנו האחרונים, שיתכן להתיר שמיעת קול שתי נשים השרות יחד, כיון שאין קול כל אחת מהן נשמע בבירור.

ראשון המדברים בנידון זה, הוא הגאון רבי שמואל עהרנפלד זצ"ל חתנו של גאון ההוראה בעל ה"חתם סופר", ואלו דבריו בספרו "חתם סופר" על השו"ע (או"ח, שער טהרת הידים, אות יד):

נסתפקתי בקול זמר של אשה עם איש כלאחד להוי תרי קלי, אם מותר לשמוע דתרי קלי לא משתמע, ואע"ג לאמרינן להיכא להיכא דחציב יהיב דעתיה ומשתמע אפילו בתרי, והכא היכא חציבותא לקול אשה, למשום הכי אסרו חכמים מפני שנותן דעתו עליה ע"י קול. אבל זה אינו, דכיון לאמרינן תרי קלי לא משתמע ממילא לא שמע לקול אשה ולא אתי לידי חציבות דנימא יהיב דעתיה, דדוקא כשכבר שמע קול אשה נתעורר להרהר בה אבל כאן וכו' ליכא התחלה לחציבות.

בזה הוא מיישב את האמור בספר שופטים (ה, א) 'ותשר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא לאמר'. וכבר שאלו על כך, היאך שרה דבורה לפני העם, והרי קול באשה ערוה. ועל פי האמור תירץ החתן סופר, שכיון ששרה יחד עם ברק הותר הדבר, משום דתרי קלי לא משתמע.

בדבריו מבואר היתר באופן שאיש ואשה שרים יחד, ויש לדון אם יש להתיר מטעם זה אף כששתי נשים שרות יחד.

בספר "אבני ישפה" (ח"ב או"ח סי' ה ענף א) כתב שיש לאסור קול שירת שתי נשים, כי מה שמצינו דתרי קלי לא משתמע, היינו כשהוא צריך לשמוע אחד מהקולות, וכיון שכל אחד מגרע את חברו, נמצא שלא שמע את אחד הקולות בפני עצמו. אבל קול שירת שתי נשים יש לאסור, כי שתי הקולות אסורים, ואין מקום להתיר מחמת צירופם יחד. ולפי דבריו י"ל שלא התיר החתן סופר אלא רק באופן שאיש ואשה שרים יחד, ומעורבים קול היתר וקול איסור, אבל לא כששתי נשים שרות יחד.

אולם נראה שאין מקום לחלק כן, שהרי עיקר טעם איסור קול באשה ערוה הוא, כמובא לעיל, שמחמת ערבות הקול יש חשש שיבוא השומע לידי הרהור. וכבר דנו הפוסקים מטעם זה אם איסור קול באשה שייך אף באשה שאינו מכירה, או דוקא במכירה (ראה שו"ת יביע אומר ח"א או"ח סי' ו שהביא את שיטות האחרונים בנידון שמיעת קול אשה ע"י קלטת או רדיו וכיו"ב, אם יש בזה משום קול באשה ערוה). אם כן, בשתי קולות של שתי נשים, שכל קול בפני עצמו אינו נשמע בבירור, מכיון שאין השומע יכול להבדיל ולשמוע כל קול בפני עצמו, אין דעתו נתונה לשמיעת קול אשה מסוימת, אלא לקול השירה בכללותה, ולפיכך יש לומר שלדעת ה"חתן סופר" אין לחשוש שמא יבוא לידי הרהור.

ג. הכרעת הפוסקים בדבר שמיעת קול נשים השרות יחד

רבים מהפוסקים חלקו על היתר זה, וסברו שאין הבדל בין קול אשה השרה לבדה, לבין נשים רבות השרות יחד, ואף שירת כמה נשים יחד אסורה משום קול באשה ערוה.

ה ר ב ה ר א ש י ל י ש ר א ל
Chief Rabbi Of Israel

כן היא דעת שו"ת "באר שבע" (בקונטרס באר מים חיים שבסוף הספר, סי' ג) דכתב שאלו העושים כן עוברים על קול באשה ערוה. וכך היא גם דעת החיד"א בספרו "נחל קדומים" (פר' בשלח אות יד), ששאל איך שרו מרים וכל הנשים יחד, הרי קול באשה ערוה? ותירץ דכיון שהיה שם גילוי שכינה, לא היה להם לחשוש להרהור. כמבואר בנדה (יג, א). משמע כי לדעתו בלא טעם זה, יש לאסור אף שירת כמה נשים יחד.

ראיה לשיטות אלו מלשון הגמרא במסכת סוטה (מח, א) "אמר רב יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא", ופירש"י שהפריצות היא משום שקול באשה ערוה. ומפשטות לשון הגמ' יעני נשי משמע שמדובר בכמה נשים השרות יחד, ואפילו הכי אסור משום קול באשה ערוה, ולא התירו מטעם "תרי קלי לא משתמע".

אך יש לדחות קצת ראיה זו, כי יתכן שמה שאמרו "ועני נשי" בלשון רבים, מוסב על כלל הנשים בעולם, ולא שמדובר באופן ששומע שירת כמה נשים יחד, דבאופן זה אין לאסור משום קול באשה ערוה. אך מ"מ מסתימת לשון הגמ' שם משמע כן שאף בכמה נשים השרות יש לאסור.

גם בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' פה ענף ב אות א), כתב שהגמ' שם מיירי ברבים השרים יחד, ודקדק כן מדברי רש"י שם שהעונה מטה אוזנו לענות אחרי השר, ומשמע ששרים הם יחד בקול, דאם לא כן אינו צריך להטות אזנו.

על טעמו של החתן סופר להתיר מטעם 'תרי קלי לא משתמע', הקשו האחרונים כמה קושיות:

א] בפירוש "באר יהודה" על ספר חרדים (מצוות לא תעשה דרבנן פ"ג אות ב), כתב כי לפי דברי רש"י (ר"ה כז, א ד"ה עשרה) הטעם דתרי קלי לא משתמע הוא, משום שאי אפשר שיצמצמו כמה בני אדם את קולם לדבר בקצב אחד, וכיון שכל אחד מתחיל ומסיים כל מילה בנפרד, אין השומע יכול לשמוע כל מילה באופן ברור.

על פי זה כתב ב"באר יהודה", דבמקום שכמה שרים יחד לא שייכת סברא זו, דכיון ששרים ע"פ מנגינה קבועה וידועה מראש, הקולות אחידים ונשמעים כקול אחד, ואין להקל בשירת כמה נשים. וכן העיר גם בשו"ת קנין תורה בהלכה (שם).

ב] עוד הביא ב"באר יהודה" (שם), את דברי הב"ח (או"ח סי' תרצ), אשר תמה אם שני קולות אינם נשמעים, היאך במקום שהם חביבים אמרו בגמ' שהם נשמעים? ותירץ הב"ח כי בודאי תמיד כל השומע שני קולות יתכן שישמע אותם היטב, אלא שהדבר ספק ואין לסמוך על כך, על כן אינו יכול לקיים את המצוה באופן זה. לכן אמרו בגמ' שבמקום ששני הקולות חביבים, יוצא ידי חובת המצוה בשמיעה זו, שמחמת חביבות המצוה מסתמא שמע כראוי.

על פי זה כתב ה"באר יהודה", שאין להתיר שמיעת קול שתי נשים שרות, דאף שהדבר ספק אם ישמע, מ"מ יתכן שישמע את הקול היטב ויעבור על איסור שמיעת קול אשה.

ג] עוד טעם לאסור כתב בספר "בדי השלחן" (יו"ד סי' קצה, ציונים אות ריט) דמה שמצינו כי דתרי קלי לא משתמע היינו שאינו שומע כל קול לגמרי, וכיון שאין זו שמיעה גמורה אינו יוצא בה ידי חובה, מ"מ יש כאן מקצת שמיעה, ולענין קול באשה יש לאסור מטעם מקצת השמיעה.

ד] ואף על עיקר דברי ה"חתן סופר" שאין שני הקולות נשמעים, ואין זה נחשב שיש חביבות בקולות אלו, דכיון שאינו שומע את הקול היטב אינו נותן דעתו לשמוע, פקפקו כמה מחברים (קנין תורה ואבני ישפה שם) וטענו כי מכיון שיודע שקול זמר האשה ערב ונעים לשמיעה, נותן דעתו לשמוע היטב מחמת חביבות הקול.

היוצא מן האמור הוא, שדעת רבים מהאחרונים לאסור שמיעת שירת כמה נשים, אמנם ה"חתן סופר" כתב שיש להתיר בנידון זה מטעם תרי קלי לא משתמע, אולם האחרונים תמחו על דבריו כמה תמיהות, ולא קיבלו את דעתו.

מלבד זאת, יש לציין את דברי בעל ה"ציץ אליעזר" (חלק יד סי' ז) הכותב בתוך תשובתו על נידון כזה, שאף ה"חתן סופר" כתב את דבריו בנידון זה רק כמסתפק ובא, ואין ללמוד מזה להלכה. לפי"ז יש לאסור שירת נשים אף כשיש כמה קולות השרים יחד.

ד. דעת בעל ה"שרידי אש"

הגאון רבי יחיאל יעקב ויינברג בעל "שרידי אש" (ח"ב סי' ח). ובמהדורה החדשה חלק אה"ע סי' עז) דן אף הוא בשאלה זו בנוגע לארגון "ישורון" בצרפת, שארגנו את בני ובנות הנוער היהודים למסגרת שבה יקבלו את רוח היהדות, ובין השאר היו מתכנסים מידי פעם כל הקבוצה, ושרים הבנים והבנות יחד שירי קודש בסעודות שבת או בהזדמנויות

ה ר ב ה ר א ש י ל י ש ר א ל
Chief Rabbi Of Israel

אחרות. ושאלוהו ראשי הארגון אם אכן יש להתיר דבר זה, או שמא יש למנוע את הדבר, מחמת איסור קול באשה ערוה.

מסקנת דבריו של בעל ה"שרידי אש" בתשובתו היא, שאף שמצד שורת הדין לכאורה צודקים המערערים על הנהגה זו, שהרי קול באשה ערוה, מכל מקום יש להתיר בנידון זה, ולסמוך על גדולי אשכנז הגר"ע הילדסהיימר והגרש"ר הירש זצ"ל, שהתירו לאנשים ונשים לשיר זמירות שבת יחד. מחמת צורך השעה והתקופה, שרבים מבני גרמניה אז נסחפו אחרי הזרם הכפרני, והפנו עורף לגמרי לתורת ישראל, עד שהתבוללו בין העמים, וכתיבס בפני רוח ההשכלה שנשבה בעוז באותה תקופה, התירו דבר זה לשם שמים, כדי לחזק את רוח שומרי המצוות ולקרב את הרחוקים לתורה ויראת שמים.

שמעתי כאלו הטוענים שגם בנידון דידן לפי דברי בעל ה"שרידי אש", מן הראוי להתיר באופן זה כאשר להקה צבאית מוזמנת לשיר בפני חיילים, ולפי דעתם אין חובה על החיילים שומרי המצוות לצאת ממקומם בשעת שירת הלהקה, ורשאים הם לסמוך על ההיתר האמור, שתרי קלי לא משתמעו.

אולם טענה זו לענ"ד אינה צודקת, וכאשר נעיין היטב בדברי ה"שרידי אש" ונתבונן במציאות אותה תיאר, ומאידך במציאות עליה אנו דנים כיום, נראה שהמרחק בין המקרים רב מאוד, ואין ספק שאף לדעתו אין להתיר לחיילים להשתתף במעמד בו שרות כמה נשים בתוך הלהקה. משני הטעמים דלהלן:

ראשית, הסיבה שמחמתה נדרש ה"שרידי אש" להתיר שירת אנשים ונשים יחד, היתה בגלל הצורך הרוחני שהיה באותן ארצות בהם פשה נגע ההתבוללות, כאשר לפי ראות עיני מנהיגי הדור באותה תקופה, הדרך היחידה ליצור רוח של חינוך ליהדות בקרב הדור הצעיר, היתה להתיר להם לשיר שירי קודש ויהדות יחד. מכיון שאם היו עושים כן לאנשים בנפרד ולנשים בנפרד לא היו משיגים מטרה זו, כמו שהאריך בעל ה"שרידי אש" בדבריו שם, שאותם צעירים היו מתרחקים מהיהדות אם היו דורשים מהם לנהוג בהפרדה זו שלא הסכימו לה בחיים האזרחיים. לפיכך, משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך', היה ניתן להסתמך אף על היתר שאינו מוסכם על כולם. בכך דן הגרי"י זצ"ל בתשובתו הנ"ל (אותיות ג-ד).

צורך זה אינו קיים בנידון שלפנינו, לא תצא כל תועלת רוחנית יהודית מכך שישארו אותם חיילים לשמוע את שירת הנשים, דבר זה לא יקרב אחרים ליהדות. מאידך גיסא, הימנעותם של החיילים משמיעת שירת נשים יכולה להתקבל בהבנה על ידי הסביבה. אמנם אם היו אותם חיילים באים לכפות את דעתם על אחרים, או להימנע מטעמים דתיים מדברים הנראים הכרחיים לצרכי הצבא, יכול היה הדבר להביא לידי תרעומת בקרב הסביבה, אולם כאשר הם מבקשים רק שלא יכפו עליהם לחלל את מצוות דתם, ובדברים שלכל הדעות אינם מהווים פגיעה בטחונית באושיות צה"ל, עשויה דרישתם זו להתקבל בהבנה גם בקרב אלו שאינם שומרים מצוות. ובכל אופן, אין מדובר כאן בצורך קיומי של שמירה על חיי היהדות שעליו דיבר בעל ה"שרידי אש".

שנית, הגרי"י ויינברג לא הסתפק בסברא זו שיש צורך להתיר כדי למנוע נזק רוחני, כי הטעם הכללי של הצורך במניעת ההתבוללות והחדרת רוח היהדות, אינו מספיק כדי להתיר איסור קבוע וברור שנאמר בתורה או בדברי חז"ל. וכאשר האיסור ברור, אין מקום להתפשר ו"להתאים" כביכול את ההלכה לפי צורך ורוח השעה. על כן, בהמשך התשובה הנ"ל (אות ה-ח) הוא מאריך לדון בפרטי הדברים, ומברר אם יש מקור הלכתי הסובר להתיר שמיעת זמר אשה באופן זה, שאז ניתן לסמוך עליו מפאת צורך השעה אף אם אין ההיתר מוסכם לכל השיטות. ואצטט חלק מדבריו:

"ועכשיו אני רוצה לבאר את הבעיות העומדות על הפרק מלד ההלכה... ומה שנוהגים לשיר ולזמר זמירות קודש בנים וبنות יחד, כבר נשאלתי על זה ממנהיגי המחנות, והשבתה להם כי צבואי לברלין ראיתי צבתי החרדים מזמרים אנשים ונשים יחד זמירות קודש בשבת, והשתוממתי למנהג זה שהוא נגד דין מפורש בשו"ע... ומטעם זה ערערתי נגד מנהג זה שנהגו חרדי אשכנז.

ואולם אחרי חקירה ודרישה נאמר לי כי הגאון הצדיק ר"ע הילדסהיימר ז"ל וכן הגרש"ר הירש ז"ל... התיירו בזמירות קודש לזמר יחד. והטעם משום דתרי קלל לא משתמעו, וכיון שמזמרים יחד אין חשש איסור, אבל לא נחה דעתי בזה.

וחפשתי ומלאתי ב"שדי חמד" מערכת קול, שהביא בשם רב ספרדי להתיר זמירות קודש של אנשים ונשים יחד. וסמך מלאתי לדבריו ממקרא מפורש (שופטים ה) ותשר דבורה וברק בן אבינועם."

ה ר ב ה רא ש י ל י ש ר א ל Chief Rabbi Of Israel

המעין בדברים אלו יוכח לראות, שאף ששמע השרידי אש בשם גדולי רבני גרמניה שהתירו לשיר זמירות יחד מטעם יתרי קלי לא משתמעיי לא רצה לסמוך על היתר זה כלל. ומסקנתו להתיר היתה מטעם אחר, שהסתמך על מה שכתב ה"שדי חמד" בשם ספר "דברי חפץ" שכשאלה שרה זמירות דברי קודש ופסוקי התורה דרך שירות ותשבחות לה' אין בכך משום קול באשה ערוה. ואף שהיתר זה גם כן אינו מרווח כמו שהאריך לדון ה"שרידי אש" שם, מ"מ בשעת הצורך והדחק יש לסמוך על זה. אבל על ההיתר דתרי קלי לא משתמעיי לא סמך כלל אף במקום צורך גדול.

ה. הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו

עוד שמעתי שהיו רבנים שהורו לתלמידיהם שעל אף שאין צה"ל רשאי להורות לחיילים לשמוע קול שירת נשים, מכל מקום בנידון שלפנינו שהחיילים נמצאים במצב כזה, שמפקדם מטיל עליהם חובה לעשות כן, רשאים הם להשאר במקום, ואינם עוברים איסור בשמיעת קול השירה. והסתמכו על דברי הגמ' בפסחים (כה, ב) בסוגיית הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו, שנחלקו שם האם חייב למנוע עצמו מהנאה זו או מותר לו ליהנות ואינו עובר איסור. ומסקנת ההלכה בסוגיא שם היא, שבאופן שאינו מתכוין ליהנות אינו עובר איסור, בין אם לא היה ביכולתו להימנע מהנאה זו, ובין אם יכל למנוע את עצמו ולילך למקום אחר שבו לא ינהה.

לכאורה, לפי"ז גם בנידון שלפנינו הדין כן, ומכיון שאין החיילים באים לאירוע כדי ליהנות מקול זמר האשה, אף שיש להם הנאה מכך, מ"מ רשאים הם להיות שם, כי הנאה זו באה להם בעל כרחם, ולא בחרו בה מרצונם.

אולם כאשר נתבונן בסוגיית הגמ' שם נראה שאין דברים אלו נכונים להלכה, ואין המקרה שלפנינו נוגע לנושא שעליו דנו בגמ' שם.

יש להקדים, אם אכן היתר זה נכון לדינא, הרי שכוחו יהא יפה גם במקרים נוספים. לדוגמא: אם בא ראובן ואומר לשמעון לך למקום מסוים שתשמע שם קול אשה, או תכשל בהנאה אסורה אחרת, ואם לא תעשה כן אטול ממך ממון רב. לכאורה על בסיס ההיתר הנ"ל גם באופן זה יהיה שמעון רשאי לילך לשם כדי להציל את עצמו מהפסד הממון, שהרי אינו עושה כן מחמת כוונה ליהנות אלא כדי להציל את ממונו. והרי ההיתר האמור בגמ' שם לענין הנאה הבאה לאדם בעל כרחו, לא נאמר רק במקום שאין לו שום בחירה להינצל מהאיסור, אלא מכל מקום לפי מצבו עתה באה לו הנאה בעל כרחו, ואינו יכול להינצל מהנאת האיסור בנקל, רק אז מותר לו להיות במקום בו הוא מקבל את ההנאה, ואינו חייב לפרוש משם. אם כן, גם בנידון זה יהא רשאי לילך לשם כדי להציל את עצמו מהפסד הממון.

אולם ברור שאין הדבר כן להלכה, שהרי פסק הרמ"א (יו"ד סי' קנו ס"א) אם גויים מכריחים אדם לעבור על איסור אביזרייהו דגילוי עריות, אפילו בדבר שאין בו חיוב מיתה, חייב הוא ליהרג ולא לעבור על האיסור. ומקור דין זה הוא מדברי הר"ן (בחי' לסנהדרין עד, ב) והנמוק"י (סוף פרק בן סורר) שהוכיחו כן ממה שאמרו בגמ' (סנהדרין עה, א) באדם שהרהר באשה, ואמרו חכמים תמות ואל תעמוד לפני ערומה. וכתבו הר"ן והנמו"י שמשם מוכח דחייבת למסור עצמה למיתה כדי שלא לעבור על איסור זה. ואע"פ שהוא רק משום "לא תקרבו" ואין בו חיוב מיתה. אין להתיר לעבור על האיסור כדי להציל את עצמו.

א"כ, אם נאמר שההיתר האמור בגמ' בפסחים הוא בכל מקום שבאה לו ההנאה בעל כרחו ושלא מרצונו, אף בנידון זה שמכריחים את האדם לעבור על איסור הנאה מעריות הנלמד מהפסוק "לא תקרבו", היה מן הדין להתיר לו לעשות כן, כיון שהנאה זו באה לו בעל כרחו ושלא מרצונו, ועושה כן רק כדי להציל עצמו מסכנת המיתה. אולם כאמור מפורש בדברי הראשונים שלא כן, וכך נפסק בשו"ע להלכה.

הטעם לכך הוא, כי יסוד ההיתר האמור בגמ' פסחים לענין הנאה הבאה לאדם בעל כרחו, הוא באופן שהאדם עוסק בעשיית דבר מסויים, וכתוצאה מכך מגיעה אליו הנאה מדבר שני. לדוגמא, מי שעובר ברחוב שבו יש עבודה זרה והעובר שם נהנה מריח הע"ז. הרי הוא עצמו אינו עוסק בהנאה זו כלל, ועובר ברחוב זה רק כאמצעי להגיע אל מקום חפצו. באופן זה, שייך ההיתר שנאמר בגמ' בפסחים לענין הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו, שכל הדוגמאות המובאות שם הם באופנים כאלו, שהאדם עוסק בפעולה אחת לצורך מטרה מסויימת, וכתוצאה מכך נהנה מדבר אחר הכרוך במעשה שאותו עשה. בכגון דא הותרה ההנאה הבאה לו בעל כרחו, כיון שאינו עוסק בנטילת ההנאה האסורה, אלא בפעולה האחרת הנצרכת לו, וההנאה האסורה מגיעה אליו ממילא ללא מעשיו כלל, והנאה כזו לא אסרה התורה. וכבר נתבאר יסוד הדברים בספרי רבותינו האחרונים שעסקו בביאור סוגיא זו. (יעוי' "פני יהושע" פסחים שם, "שערי יושר" שער ג פרק כה, "קובץ שיעורים" להגר"א וסרמן פסחים שם אות קטז, ועוד).

מעתה מובן, שאין היתר זה שייך לענין אדם שעכו"ם מכריחים אותו לעבור על איסור, והוא עובר על איסור זה מחמת ההכרח. כי בכגון זה אף שעושה את האיסור כדי להציל את עצמו, אין לדונו כנהנה מן האיסור בעל כרחו. כי כל היתר זה נאמר רק באופן שהוא עוסק בעשיית מעשה אחר, ובדרכו הוא נפגש בהנאה האסורה, וההנאה באה אליו ממילא

ה ר ב ה ר א ש י ל י ש ר א ל Chief Rabbi Of Israel

בלא פעולה מיוחדת שעשה לשם כך, אבל כשעושה את מעשה ההנאה מהאיסור, אלא שמטרתו ותכליתו היא לא לצורך קבלת ההנאה האסורה, אלא לצורך מניעת היזק או הפסד ממון, אין להתיר מטעם הנאה הבאה לו בעל כרחו.

לאור זאת נראה שאף בנידון שלפנינו, אין מקום להתיר מטעם הנאה הבאה לאדם בעל כרחו, כי אין החיילים עושים מעשה אחר ונתקלים באיסור ההנאה ממילא, אלא הם מוזמנים ומחוייבים לבוא למקום האירוע ולקחת בו חלק. זו הסיבה היחידה שעבורה הם מגיעים לאירוע. לכן, אף שהמטרה עבורה הם מגיעים אינה כדי ליהנות מהאיסור, אלא כדי לשמור על ההוואי בצה"ל ועל מנת לא לעורר מדנים, אין לדמותם למי שההנאה באה אליו ממילא, אלא למי שמכריחים אותו לעבור איסור ואם לא יעבור על האיסור יענישוהו, שכאמור לעיל, אינו רשאי לעשות כן, ועליו להימנע מלהיות במקום בו יהנה מן האיסור.

נציין עוד, שדברים אלו נראים בבירור למי שמעיין בדברי הפוסקים אשר עסקו במצבים שונים בענייני איסור קול באשה ערוה אף באופן שיש צורך בכך. ולא עלה על דעתם להתיר מטעם שעושה כן בגלל הצורך, וההנאה באה לו בעל כרחו.

אביא שתי דוגמאות לכך, המלמדות על הכלל העולה מדברי הפוסקים בענין זה:

א] בשו"ת "חתם סופר" (חו"מ סי' קצ) דן בשאלה ששיגרו אליו פרנסי העיר וינה, אם ראוי להקים מקהלת גברים ונשים שישירו לפני הקיסר בביקורו בקהילה היהודית בעיר, משום כבודו של המלך. ובתשובתו הוא מברר האם יש לאסור דבר זה משום קול באשה ערוה. ולמסקנה לא התיר זאת, לא מטעם שעושים כן לצורך כבוד המלך, ולא מטעם שההנאה באה אליהם בעל כרחם.

ב] בשו"ת "ציץ אליעזר" (חלק ז סי' כח אות ג) נשאל ע"י אדם מסוים, האם רשאי הוא ללכת לבית חולים בשבת ולעשות שם קידוש בפני האחיות ושאר העובדים, או אינו רשאי לעשות כן משום שעליו לחוש שישמע את קול שירתם לפני הקידוש, ושמיעת קול אשה אסורה משום ערוה. והשיב בעל ה"ציץ אליעזר" שלא מצא היתר לדבר זה. הרי, שאף הוא לא התיר מטעם שעוסק בצורך המצוה, וההנאה באה אליו ממילא.

על כן נראה, שהטעם לכך הוא כאמור לעיל, שאין להתיר מטעם זה באופן שמלכתחילה הולך מרצון למקום מסוים על דעת לשהות בו, ויודע שישמע שם קול שירת אשה.

1. הרהור עבירה מחמת שמיעת קול אשה

על האמור לעיל יש להוסיף, שכל הנידונים והצדדים להתיר, הם מצד דין קול באשה ערוה האמור בגמ', שהוא איסור דאורייתא או דרבנן על עצם שמיעת קול האשה. בדין איסור זה יש לדון אם להתיר באופן של תרי קלי, שאין הדבר נחשב כשמיעת קול ערוה. כמו כן יש לדון אם להתיר את הנאת שמיעת הקול מהטעם דלעיל, שהנאה זו באה לו בעל כרחו.

אולם פשוט שבאופן שיודע האדם כי על ידי שמיעת קול זה יגיע לידי הרהור עבירה, בכגון דא לא יועילו כל ההיתרים דלעיל. כי סוף סוף הרי הוא מהרהר בעבירה, ועובר על האיסור שלמדו חכמים בגמ' **כתובות** (מו, א) **ובע"ז** (כ, ב) מהפסוק 'ונשמרת מכל דבר רע' – שלא ירהר אדם הרהורים רעים'. וכן מבואר בדברי **המשנ"ב** (סי' עה סקי"ז), דאף באופן שאין לאסור מטעם קול באשה ערוה, מכל מקום אם בא על ידי זה לידי הרהור, הרי הוא עובר איסור מצד עצם הרהור.

על כן, אף אם היה כאן מקום להתיר איסור שמיעת קול אשה מאיזה טעם, מכל מקום מי שחושב ששמיעת הקול יגרום לו לידי הרהור, חייב להימנע מכך כדי להתרחק מאיסור הרהור.

א"כ אין לבוא בטענות על החיילים שיצאו ממקום האירוע כאשר שרה בפניהם אשה. וכבר כתב הכהן הגדול מראדן בספרו **"חפץ חיים"** (חלק א כלל ו באר מים חיים אות יד) שיש להקפיד הקפדה יתירה על הרחקה מדברים העלולים להביא לידי איסור ערוה:

"דסברת הגמרא דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמתן כריך להחמיר יותר, להגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבוא להרהר על ידי זה."

ה ר ב ה רא ש י ל י ש ר א ל
Chief Rabbi Of Israel

ז. הסחת דעת משמיעת קול השירה

הדבר היחיד שיש לסמוך עליו להיתר בנידון זה, הוא אם יתאמץ השומע להסיח דעתו ולא לשמוע את קול שירת האשה. שבנידון זה כבר כתבו ראשונים ואחרונים שיש לסמוך על כך להיתר במקום הצורך וההכרח, והובאו הדברים להלכה ב"משנה ברורה" (סי' עה ס"ק יז):

"ומ"מ אם הוא בדרך בין העכו"ם או בעיר והוא אנוס שא"א לו למחות... מותר לקרות ולבדק, לאל"כ כיון שאנו שרויים בין העכו"ם נחבטל מתורה ותפילה, וע"ז נאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. אך יתאמץ לבו לכוין לקדושה שהוא עוסק [בה], ולא יתן ליבו לקול הזמר".

אם כן, אף בנידון שלפנינו אם יודע בעצמו שיכול להסיח דעת ולרכז את מחשבתו לעסוק בענין אחר, ולא להטות אוזניו לקול השירה, רשאי הוא להישאר במקום האירוע.

אולם נראה שאף אם יכול הדבר להיות הוראה ליחיד היודע שביכולתו לנהוג כן, אי אפשר להורות זאת כהוראה לרבים באופן גורף שעליהם לנהוג כך. שכן לא כל חייל צעיר יכול לשלוט על עצמו באופן זה, ולהסיח דעתו שלא לשמוע את קול השירה למשך זמן רב, ובפרט כאשר הוא נמצא בחברת רבים שבאו לשמוע שירה זו ונהנים ממנה.

ח. מסקנה

על כן מסקנת הדברים היא, שיש לכבד את זכותם של החיילים הדתיים להימנע משמיעת קול שירת אשה, הן אם היא שרה ביחידות, והן אם שרות עמה עוד מספר נשים יחד או אף איש ואשה יחד. ודאי שאין זה צודק או ראוי לשלול מהם את מעמדם וזכויותיהם כתוצאה מהקפדתם על קיום התורה והלכותיה.

על מנת למנוע חיכוכים בעתיד, הצעתי היא לדאוג לכך שבאירועים כגון אלו בהם רבים מהחיילים הם שומרי תורה ומצוות, ישירו רק אנשים. לחילופין, אם לא ניתן לקבוע זאת באופן גורף, לפחות שידאגו לכך במקומות שבהם חלק גדול מהחיילים הם שומרי מצוות המקפידים להימנע משמיעת קול אשה. ובמקום שבהם הם מיעוט, והמפקד מחליט להזמין זמרת או להקה ובה מופיעות נשים כדי להופיע בפני החיילים. ידאג המפקד מראש ליידע את החיילים הדתיים על כך, יוועץ עם רב היחידה ויתיר להם לאחזר לאירוע, או לצאת מוקדם יותר, באופן שלא יפגע במהלך האירוע כגון: שיתארגנו מראש לשבת במקום אחורי סמוך לדלת היציאה, ולא יצאו בקבוצות באופן הפגנתי אלא אחד אחד, על מנת שלא לפגוע באנשי הלהקה ולא לעורר ויכוחים מיותרים.

ראוי לבא בדברים עם הרב הראשי לצה"ל ולמצוא דרך מכובדת ומסודרת שאיש מהצדדים לא יפגע וכל אחד יכבד את רגשות רעהו, שכן בימים אלו בהם אויבנו מבקשים לכלותנו עלינו להתעלות על עצמנו ולהרבות אהבה אחוה שלום ורעות במחננו.

יה"ר שה' יצליח דרכנו וישמור על אחדותנו בפרט בימי הדין והרחמים בהם אנו מצויים, וביזכות הקפדתנו בכבוד ה' ובכבוד זולתנו, נזכה לשפע ברכה והצלחה בזה יום הדין, לשנה טובה ומבורכת שנת שלום ושלווה שנה שימלא ה' משאלות לבנו לטובה אמין כן יהי רצון.